

Аріосто Людовіко

Біографія

АРІОСТО, Лудовіко (Ariosto, Lodovico — 08.09.1474, Реджонель-Емілія — 06.07.1533, Феррара) — італійський поет пізнього Відродження. Його батько був комендантом міста Реджонель-Емілія. Десятирічним майбутній поет разом із сім'єю переїхав у Феррару, де прожив усе життя. Феррара була у ті роки одним з наймогутніших міст Італії, центром театральної культури. Аріосто навчався у Феррарському університеті, де вивчав латинь. У 1500 р. його батько помер, майбутньому поету, найстаршому сину в сім'ї, довелось взяти опікунство над братами та сестрами. Аріосто дуже любив свій дім і родину; осиротівши, одразу ж залишив улюблені стародавні мови (він завжди жалкував, що так і не вивчив давньогрецької) та поезію і подався на службу до герцога. У 1503 р. його перевели на службу до кардинала Іполіто Д'Есте, у якого він був "кур'єром", улаштувачем придворних свят, спектаклів і водночас придворним поетом. Хліб придворного видався гірким для Аріосто, його не втішали нагороди, інколи досить престижні: три роки він був управителем в Гарфаньяні, кардинал брав його у далекі поїздки, але поет відмовився від запропонованої йому подорожі до Угорщини. За своїм духовним складом Аріосто був людиною "домашньою", він любив сім'ю та усамітнене життя. В останні роки життя Аріосто втілював свою мрію, придбавши хатину зі садом на околиці Феррари і покинувши обридле йому придворне життя. Залишив записи про працю на присадибній ділянці, що прислужилися у майбутньому економістам.

На початку творчості Аріосто писав ліричні вірші двома мовами: латинською творив гекзаметри, оди, елегії, епіграми, у гекзаметрах оспівував земне, часто — чуттєве кохання в дусі Горація, а в італійських сонетах і канцонах славив куртуазне, платонічне кохання в дусі Ф. Петрарки. Італійською мовою написані сатири Аріосто, вони здебільшого автобіографічні, поет згадує в них про свою важку юність і придворну службу у зрілих літах. До раннього періоду творчості слід віднести і п'ять т. зв. "учених" комедій, написаних за взірцем давньоримських комедіографів Плавта і Теренція: "Чорнокнижник", "Звідниця" ("La Lena", 1528), "Скринька" та ін. Найчастіше це комедії слабкі, з нерозгорнутою дією, але у них є жваві комедійні сцени. Ці твори відіграли свою роль у розвитку італійської ренесансної комедії.

У комедії "Чорнокнижник" ("Il negromante", 1520) центральною постаттю є маестро Якеліно, який вдає із себе філософа, медика, астролога, хоча насправді він звичайний шахрай і невіглас, котрий не вміє ні читати, ні писати. За словами його слуги Ніббіо, "розуміється в науках він, // Немов осел, що грає на органі". У комедії виведені надзвичайно виразні характери комедійних слуг, Ніббіо, Фаціо та Темоло. Двоє останніх служать Чінціо, який вірить чорнокнижнику і сперечається зі своїми кмітливими слугами. На запитання хазяїна, чи вірить він в духів, слуга Темоло відповідає, що аж ніяк не вірить, але в цьому незручно зізнаватись, оскільки "вельможні люди, // Князі, прелати в духів різних вірують, // І значить, я, звичайний смертний, // Повинен вірити".

Хазяїн нагадує, що чорнокнижник Якеліно може перетворювати людей у тварин, на що Темоло знаходить переконливу відповідь: хіба це диво, якщо людина перетворюється у тварину? В житті це трапляється частіше, ніж потрібно. Достатньо людині стати суддею, нотаріусом, куратором чи розподільувачем платні, вона одразу ж "набуває натомість людської // Лисиці вдачу, чи вовка, чи яструба". Комедії Аріосто написані яскравою, багатою на гумор, афористичною мовою.

Найвидатніший твір Аріосто — "Несамовитий Орландо" ("Orlando furioso") мислився як продовження "Закоханого Орланда" М. Боярдо, веселої авантурної рицарської поеми, в якій йдеться про кохання рицаря Орландо до китайської царівни Анджеліки, але поема Аріосто "за своїми художніми вартостями незмірно перевершує твір Боярдо" (Б. Пуришев). Поему "Несамовитий Орландо" Аріосто розпочав у 1502 р., у 1516 р. вона йшла в 40 піснях, а повністю — у 1532 р. (у 46 піснях). Вона також була рицарською авантурною поемою, що ґрунтувалася на сюжетах французького середньовічного епосу (пов'язаних із "Піснею про Роланда"), куртуазної поезії і рицарських романів артурівського циклу; широко використані й образи італійських чарівних казок. Це був надзвичайно своєрідний рицарський світ, поданий з гумором, але без сарказму. Утверджуючи рицарські цінності: честь, вірність королеві, любов до Дами, — Аріосто схвалює їх, але не підтримує їхньої надмірності. Несамовито закоханий Орландо втрачає увесь свій чар і повертає його лише наприкінці поеми, зцілившись від своєї пристрасті.

Композиція поеми є химерним плетивом декількох сюжетних ліній, переходить від одного сюжету до іншого несподівані, усе загалом створює барвисту розмаїтість. Можна виокремити три головні лінії, решта епізодів швидше схожі на вставні новели. Перша сюжетна лінія — епічна, це історія війни між сарацинами та франками, яка закінчилася перемогою останніх. Друга сюжетна лінія пов'язана з божевільним коханням Орландо до Анджеліки, яка його покинула. Найоригінальнішою та найзначнішою є третя лінія — історія взаємного кохання сарацинського юнака Руджеро і войовничої дівки — богатирки Брадаманти, котра доводиться рідною сестрою рицареві Рінальдо і, звичайно, є християнкою. Тут не обійшлося без кон'юктурних вкраплень — бо ж саме Руджеро і Брадаманта подані як завойовники роду майбутніх феррарських володарів — Д'Есте. Але ці кон'юктурні вкраплення сприймалися сучасниками як необхідні і в кінцевому результаті не зіпсували дотепну поему Аріосто.

Епічна лінія подається без належної серйозності, війна зображена в ігровому плані і зовсім позбавлена героїки. На початку поеми сарацини стоять біля брами обложеного Парижа, король Карл Великий у тривозі, а його рицарі розбіглися хто куди, маючи на меті свою користь. Тема боротьби християнського світу з язичницьким не має для Аріосто жодного значення. Без особливого смутку повідомляється про те, що сарацини захопили Париж і підпалили його. Він неминуче би згорів, але в цей час розпочалася страшна злива (це небо допомогло християнам), і місто вціліло. А тим часом архангел Михаїл схопив у дорозі рицаря Рінальдо, dopravив казковим способом у Париж, і хоробрий Рінальдо розгромив війська невірних, що поспіхом покинули столицю.

Автор рицарської поеми ставить особисті справи героїв вище від васального обов'язку, він зовсім не ганить графа Орlando, котрий залишив свого короля в мить небезпеки. У закоханого Орlando була серйозна причина, оскільки він був безтямно закоханий у принцесу Анджеліку, котра кудись запропастилася під час війни. В Анджеліки також були вагомі причини для зникнення: горда красуня вперше покохала сама, і покохала вона звичайного піхотинця, сарацинського юнака Медора, котрого знайшла пораненим і врятувала від смерті, сховавшись разом з ним у лісовій хащі. Орlando потрапив саме в це затишне містечко кохання Анджеліки та Медора, але його мешканців уже немає тут, і засмучений Орlando читає численні вірші, вирізані на корі дерев. З цих віршів герой дізнається про кохання Анджеліки та Медора і про своє нещастя, від якого божеволіє. Орlando, охоплений щирим горем, руйнує усе на своєму шляху. Несподівано лірична і навіть не позбавлена драматизму лінія Орlando закінчується комічно. Веселий рицар Астольфо доправляє божевільного Орlando на Місяць, де перебувають, як виявилось, усі речі, втрачені на Землі. Там, в особливому місці, зберігаються пляшки з розумом, кожна з етикеткою з ім'ям власника втраченого розуму. Відшукавши свою пляшку, заспокоєний Орlando повертається до свого короля в Париж і бере участь в закінченні війни.

Образ рицаря Руджеро поданий у розвитку. Юний сарацинський воїн прибув разом з військами короля Аграманта в Париж, йому байдужі християни, він шукає пригод. Кохання до християнки Брадаманти змінює характер Руджеро: він ладен прийняти християнську віру, але не хоче порушити дану присягу. Багато випробувань і спокус долає він в зачарованому замку ворожбита, звідки його вчасно рятує Брадаманта. Сарацинський лицар повертається у військо свого короля, зазнає з ним поразки, відступає і пливе на батьківщину, хоча серце його рветься до коханої діви-християнки. Щасливий випадок приходить на підмогу юнакові: корабель зазнає аварії, Роджеро дивом рятується і потрапляє в халупу пустельника, котрий і навертає юного язичника у християнську віру. Як справжній християнський рицар, Руджеро вірний дамі серця — чарівній Брадаманті, він повертається в Париж, зміцнений у своїх мужності та коханні. Весілля Руджеро та Брадаманти і поєдинок Руджеро з останнім живим представником сарацинського війська вінчає поему. Перемога християнства над язичництвом тут не стільки військова, скільки моральна. Аріосто прославляє кохання, яке зробило сарацина християнином, а войовничу Брадаманту ніжною і турботливою дружиною. Прославляє і світ, що несе всім утіху та стабільність. Найкращим персонажем поеми є її ліричний герой, близький автору; розповідь у "Несамовитім Орланді" подається в рівному, ліричному, злегка іронічному стилі, що схоже на задушевну розмову з читачем. Фантастика умовна та естетизована: герої живуть в зачарованій реальності, яка квітне усіма барвами і всіма перетвореннями, виникають фантастичні замки, чарівні мечі та шити, крилаті гіпогрифи тощо.

Октава Аріосто вирізняється витонченістю та простотою. Високим поетичним смаком позначений увесь стиль Аріосто в поемі "Несамовитий Орlando". Цей ліричний і водночас жартівливий стиль справив вплив на М. де Сервантеса, Вольтера, Дж.

Байрона. З творами Аріосто був знайомий Т. Шевченко, про що він згадує у повісті "Варнак".

Українською мовою деякі твори Аріосто переклав О. Мокровольський. Тв.: Укр. пер. — Із поеми "Несамовитий Роланд". Терцини //Світанок: Із європ. поезії Відродження. — К., 1978; 3 поеми "Шалений Роланд" //Всесвіт. — 1994. — №11, 12; Рос. пер. — Неистовый Роланд: В 2 т. — Москва, 1993.

Літ.: Андреев М.Л. Неистовый Орландо // Рыцарский роман эпохи Возрождения. — Москва, 1993; Де Санктис Ф. История итал. литературы: В 2 т. — Москва, 1964 — Т. 2; Горохова Р.М. Ариосто в Рос-сии//Русская литература. — 1974. — № 4.

І. Полуяхтова